

Самоосвітня діяльність студентської молоді в епоху глобалізації

I. А. Мартинюк

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
Corresponding autor. E-mail: martirene@ukr.net

Paper received 10.05.17; Accepted for publication 15.05.17.

Анотація. У статті йдеться про важливість організації самоосвітньої діяльності студентської молоді. Розкривається сутність самоосвітньої діяльності особистості та її основні характеристики. Описуються методи дослідження самоосвітньої діяльності студентів. Аналізуються результати пілотажного дослідження самоосвітньої діяльності студентської молоді. Зроблено висновок про важливість розвитку готовності до самоосвітньої діяльності у сучасних студентів.

Ключові слова: самоосвіта, самоосвітня діяльність, показники самоосвітньої діяльності, готовність до самоосвітньої діяльності, студентська молодь.

Необхідність оновлення сучасної системи освіти, що має передбачити збільшення питомої ваги часу на самостійну роботу, саморозвиток, утверджувати принципи неперервності освіти протягом усього життя, зумовлює вагоме значення організації самоосвітньої діяльності особистості майбутнього фахівця.

Аналіз останніх вітчизняних досліджень та публікацій показав, що вчені висувають схожі ідеї щодо удосконалення сучасної освіти. [4]

Так, В. П. Андрущенко, В. С. Лутай говорять про необхідність реформування освіти на підґрунті нової її філософії, спрямованої на формування нового типу практичного світогляду. В. Г. Кремень обґрунтовує доцільність використання синергетичного підходу в освіті, що сприяє збагаченню навчально-виховного процесу діалоговими засобами і методами освітньо-педагогічної взаємодії, що, у свою чергу, інтенсифікує розвиток як учнів, так і викладачів. У нормі Болонської співдружності освітян зазначена необхідність підвищення мобільності викладачів і студентів, самостійності студентів, рівня їхньої самоорганізації (норма). В. П. Андрущенко наголошує на необхідності та збереженні національної ідентичності української освіти: сердечності, духовності та душевності, людськості і людяності, народності і родинності, патріотичності і моральності в усіх загальнолюдських вимірах.

Досліджуючи сучасний стан освіти, Т. Годіна зазначає, що у XXI сторіччі мінімальна кваліфікація буде здобуватися не через вивчення фактичних даних (які будуть набагато чисельнішими, але їх завжди буде легко дістати і використати), а через освоєння методологічної основи, яка зробить можливим знайти ці дані, навчити навігації у морі знань, які в дійсності складають частку в океані. Інформаційна індустрія, з її величезними банками даних, буде взаємопов'язана по всій планеті і забезпечить засоби для такої навігації. Необхідним буде володіння інтелектуальними інструментами, які зроблять можливим визначити свою позицію, маршрут слідування і благополучне прибуття в порт. Навігація у морі знань існує не у формі знань самих собою, а у формі „ноу-хау”.

Т. Годіна наголошує, що освіта не може вже обмежуватися певним періодом життя і буде частиною здобуття професії. Освіта стане життєвою функцією і для компаній, і для індивідів. Вона буде інтегрована у робоче життя і не буде нав'язуватися зверху компаніями чи державою, буде розглядатися індивідом як необхідність. На місце абстрактного викладання будуть приходити такі методи, як занурення учня чи

студента у конкретну ситуацію, у якій він має приймати самостійні рішення. Менше уваги буде приділятися передачі фактичних знань і більше – навчання духу відкритості, здатності знаходити рішення для всіх. Це буде тип навчання, що не базується на імітації моделі, а на винаходах, не на пасивності та слухняності, а на ініціативі і винахідливості.

За І. С. Каленюк, популярність поширення концепції „суспільства, що вчиться” зумовлена тими змінами, що відбуваються у самій системі освіти: освіта стає неодмінним елементом суспільного життя; освіта перестає бути коротким відрізком життя людини, а стає постійним процесом у її житті; змінюються традиційні форми організації освітньої діяльності.

Модернізація вищої освіти охоплює оновлення змісту, структури, стандартів вищої освіти, змісту навчання, методики викладання курсів відповідно до досягнень вітчизняної та світової науки, формування сучасної компетентності фахівця та системи його цінностей і людських якостей, що загалом спричиняє зростання ефективності та якості освіти.

За Л. І. Яковенко, О. В. Пашенко, у вітчизняній науковій літературі сьогодні ще не вироблений єдиний підхід до трактування процесу модернізації вищої освіти, хоча цей термін досить поширений. Найзагальніші підходи до модернізації вищої освіти базуються на тому, що розвиток суспільства має здійснюватися через освіту. Під модернізацією вищої освіти автори розуміють кардинальні зміни відповідно до вимог сучасності, процес, спрямований не лише на зміст і технології, а також і на розвиток особистості, духовних, моральних, творчих засад її розвитку в умовах масових взаємодій індивіда та держави.

За В. Г. Городяненко, на межі XXI ст. чітко окреслилися головні тенденції оновлення освіти: демократизація всієї системи навчання і виховання; підвищення фундаментальності освіти; гуманізація та гуманітаризація освіти, використання найновіших технологій навчання; інтеграція різних форм і систем освіти як на національному, так і на світовому рівнях. Провідна ідея реформи освіти – розвиток її за принципом неперервності, що передбачає постійне поповнення та оновлення знань людини, її духовне вдосконалення від раннього дитинства до старості.

Неперервна освіта пов'язана з вирішенням складних соціальних проблем, зумовлених новим становищем людини у світі, який швидко змінюється. За цих умов освіта перетворюється на елемент повсякденного способу життя протягом усього періоду активної

діяльності дедалі більшої кількості людей. Змінюється розуміння того, хто така освічена людина. Якщо у попередній парадигмі освіти це була „людина, яка багато знає”, то у нинішній – це людина, яка орієнтується на цінності освіти як провідний вид діяльності у структурі власного способу життя.

За В. О. Кутирьовим та І. С. Івановою, організація освіти як неперервного процесу, що поширюється на весь період професійної діяльності людини, не усуває наявної у ній кризи: освіта „звернена до минулого”, „не встигає за новітніми досягненнями науки”, „погано оснащена засобами навчання”. Суть кризи освіти полягає у зведенні у ній цілісної людини, повноти її буття до усвідомленості, до голого інтелекту, до примітивного інформаційного комплексу, який, порівняно зі штучними носіями інформації демонструє свою застарілість і нездатність. Цей стан є результатом не нестачі, а надлишку інформації, яка пригнічує інші сфери духу, взагалі життя.

Викладені вище ідеї щодо сутності освіченості людини співзвучні переконанням В. О. Сухомлинського щодо сутності знань: „знати” – означає не просто вміти зберігати знання у пам’яті і відповідати на поставлені запитання, „знати” – означає вміти застосовувати знання. Про знання можна говорити лише тоді, коли вони стають чинником духовного життя, захоплюють думку, пробуджують інтерес. Активність, життєвість знань – це вирішальна умова того, щоб вони повсякчас розвивалися, поглиблювалися. Знання мають бути не кінцевою метою, а засобом, щоб вони не перетворювалися на нерухомий, мертвий багаж, а жили в розумній праці, духовному житті колективу, у взаєминах між людьми.

Базовим принципом освітньої системи (визначений на Європейському саміті у Лісабоні у березні 2000 року) є безперервність освіти. Зазначене положення зумовлюється великою швидкістю збільшення та старіння інформації у наш час. Тому дуже важливо, щоб фахівець, якого готує ВНЗ сьогодні, отримав знання, уміння й навички, що будуть актуальними на той час, коли він вийде на ринок праці.

Як бачимо з вище викладеного, перед сучасною освітою все більше постає завдання навчити студента самостійно оволодівати новими знаннями та інформацією, виробити потребу у навчанні впродовж життя.

У другій половині ХХ – на початку ХХ століття з’явилась низка наукових праць, так чи інакше пов’язаних з розв’язанням проблеми організації самоосвітньої діяльності студентів. У галузі педагогіки її розробляли українські вчені В. К. Буряк, І. С. Дереза, І. А. Мося та російські вчені О. О. Глухова, Ю. Є. Калугін, С. А. Кононенко, А. Р. Крицька, Г. А. Лапшина, Ф. Х. Мацієва, Ю. Г. Опарін, Н. Н. Песцова, Л. В. Теплих, Л. К. Тучкіна, О. Ф. Федорова, С. В. Юдакова, Т. Я. Яковець. У царині психології зазначена проблема представлена розробками українських вчених Г. В. Марковець, Н. В. Чепелевої. У працях згаданих науковців йдеться про загальні аспекти проблеми самоосвіти студентів (В. К. Буряк, 2002; І. С. Дереза, 2010; Ю. Є. Калугін, 2000; С. А. Кононенко, 2001); педагогічні умови формування готовності до самоосвіти в умовах ВНЗ (О. О. Глухова, 2002; Ю. Г. Опарін, 2002;

Н. Н. Песцова, 2009; С. В. Юдакова, 2002; Т. Я. Яковець, 1999); окремі психологічні чинники самоосвіти студентів (Н. В. Чепелева, 1979); ознаки готовності студентів до самоосвітньої діяльності (О. Ф. Федорова, 1999); розвиток готовності до самоосвітньої діяльності студентів окремих спеціальностей (А. Р. Крицька, 2007; Г. А. Лапшина, 2004; Г. В. Марковець, 1992; Ф. Х. Мацієва, 2012; І. А. Мося, 2014) чи років навчання у ВНЗ (Л. В. Теплих, 2005). [3]

Мета статті: висвітлити особливості самоосвітньої діяльності сучасної студентської молоді.

Самоосвітня діяльність – така діяльність, що спонукається внутрішніми мотивами самовдосконалення та передбачає застосування спеціальних засобів пошуку і засвоєння соціального досвіду; критеріями її здійснення є: самостійність та ініціативність щодо пошуку та опанування соціального досвіду; стійкий пізнавальний інтерес, що підтримується метою; наявна особистісна значущість, часто пов’язана з практичною діяльністю людини. [2]

Самоосвітня діяльність може здійснюватись як у межах навчального закладу (і бути зумовленою самостійною навчальною роботою), так і поза ним (людина набуває нового соціального досвіду у сферах, прямо не пов’язаних з навчальним планом чи навчальними програмами; або у період по закінченні навчально-го закладу).

Результатом самоосвітньої діяльності стає новий соціальний досвід (нові знання, уміння, навички) та саморозвиток особистості загалом (нові особистісні якості, нові погляди, переконання).

Процес самоосвітньої діяльності має цілеспрямований та творчий характер, несе на собі відбиток особистості.

Стимулювати розвиток самоосвітньої діяльності можуть:

- а) якась інформація чи діяльність, що провокують виникнення стійкого інтересу до опанування знань та умінь;
- б) поява нових знань та умінь у ході виконання певної цілеспрямованої діяльності;
- в) постановка людиною перед собою мети у певній сфері, яка надалі визначатиме самостійність у пошуку задач та шляхів їх розв’язання. [2]

Зважаючи на наявний у психологічній науці арсенал методів емпіричного дослідження, для констатації наявності самоосвітньої діяльності особистості взагалі та її характеристик вбачається доцільним застосування методів письмового опитування та аналізу продуктів діяльності. При цьому зазначені методи мають допомогти з’ясувати наявність чи відсутність внутрішніх мотивів самовдосконалення, застосовувані засоби пошуку і опанування соціального досвіду, рівень самостійності та ініціативності у пошуку та опануванні соціального досвіду, міру стійкості пізнавального інтересу та наявності мети самоосвітньої діяльності, наявності чи відсутності особистісної значущості самоосвітньої діяльності для людини.

Для визначення показників готовності особистості до здійснення самоосвітньої діяльності вбачається доцільним застосування методу експерименту, за якого для вирішення запропонованої ситуації досліджу-

ваному необхідно змодельовати власну професійну самоосвітню діяльність. При цьому для розробки такої моделі задаються певні параметри, що слугуватимуть показниками готовності до самоосвітньої діяльності.

З метою перевірки здійснення студентами самоосвітньої діяльності та для вивчення її сутності нами була розроблена процедура письмового опитування, що передбачала також аналіз продуктів діяльності досліджуваних. У процесі розробки анкети для письмового опитування ми виходили з описаного вище розуміння сутності самоосвітньої діяльності та дотримувались таких загально прийнятих вимог щодо даного методу [5, с. 73; 6; 1]:

- анкета будується на підґрунті теоретичних уявлень про сутність предмету дослідження, відповідно до цього обирається шкали оцінок, типи запитань, визначається кількість та порядок запитань;

- запитання анкети – основні гіпотези дослідження,
- анкета має забезпечувати позитивну реакцію респондента і бажання дати повну і щирі відповідь,

- анкета має бути зрозумілою для респондентів та має враховувати їх «психологічний портрет»,

- варто використовувати лише однозначні формулювання,

- варто здійснити оцінку достатності одного запитання (хоча анкета має бути якомога простою, все ж для висвітлення певного аспекту кількість запитань може бути більшою),

- доцільно застосовувати запитання-фільтри (у нашому випадку вони дозволять виявити респондентів, які не займаються самоосвітньою діяльністю взагалі),

- наявність основних складових анкети: вступна частина (інформація про тих, хто проводить дослідження, його мету і завдання, її анонімний характер, інструкція із заповнення), змістовна (власне запитання анкети) та заключна (відомості про респондентів),

- дотримання основних етапів складання анкети (визначення мети дослідження, визначення змісту та формату запитань, формулювання запитань, визначення послідовності запитань, кодування запитань та варіантів відповідей, перевірка анкети, допрацювання і тиражування анкети).

Відповідно, запитання анкети («Моя самоосвітня діяльність») містили запитання, спрямовані:

а) на перевірку наявності мотивів самовдосконалення (та їхню сутність);

б) на з'ясування того, чи здійснюється пошук та опанування нового соціального досвіду (і з допомогою яких способів);

в) на перевірку самостійності та ініціативності у пошуку нової інформації та міри їх прояву;

г) на з'ясування стійкості інтересу до певного досвіду та міри його вираження, наявності мети самоосвітньої діяльності;

д) на виявлення особистісної значущості самоосвітньої діяльності для людини.

Позаяк результатами самоосвітньої діяльності осо-

бистості можуть бути нові знання, уміння, навички, особистісні якості, нові погляди, переконання, то продуктами діяльності, що підлягали вивченню у нашому дослідженні виступали: бали з навчальних дисциплін, здобуті нагороди на конкурсах / олімпіадах / змаганнях, отримані сертифікати / посвідчення про проходження певних семінарів, майстер-класів, творчі роботи студентів. З огляду на велику кількість респондентів, які залучались до участі у дослідженні, метод вивчення продуктів діяльності застосовувався непрямым чином – він був включений до анкети як одне із запитань. Відповідно, аналізувався звіт студентів про «продукти» їхньої самоосвітньої діяльності.

Пілотажне дослідження, проведене у березні 2017 року (зі студентами I-V курсів денної та заочної форм навчання спеціальності «соціальна робота» НУБіП України) з допомогою описаного методу, дало можливість удосконалити формулювання окремих питань розробленої нами методики та отримати такі результати:

1. Значна частина студентів не займається самоосвітньою діяльністю (38%), при цьому на кожному курсі є чимало таких осіб: 1 курс – 52%, 2 курс – 30%, 3 курс – 29%, 4 курс – 18 %, 5 курс – 62%.

2. Серед тих студентів, котрі займаються самоосвітньою діяльністю, спостерігається середній рівень її вираженості ($M=6,78$ при $max=11$; $\sigma=2,44$). При цьому найкраще вираженими є мотиви ($M=1,71$ при $max=2$; $\sigma=0,58$) та мета ($M=1,35$ при $max=2$; $\sigma=0,8$) самоосвітньої діяльності; але у 37,8% респондентів не спостерігаються мотиви самовдосконалення, у 47% відсутня мета самоосвітньої діяльності. Середньою мірою виражені пошук і опанування нового соціального досвіду ($M=1,24$ при $max=2$; $\sigma=0,6$) та особистісна значущість самоосвітньої діяльності ($M=1,29$ при $max=2$; $\sigma=0,76$); однак, 39% не шукають та не опановують новий соціальний досвід, для 45,9% респондентів самоосвітня діяльність не є особистісно значущою. Найменш виражені в опитаних стійкість інтересу до опанування певного соціального досвіду ($M=0,17$ при $max=1$; $\sigma=0,38$) та самостійність й ініціативність у пошуку нової інформації ($M=1,14$ при $max=2$; $\sigma=0,68$); при цьому 44,6% не проявляють самостійності та ініціативності у пошуку нової інформації, у 89% немає стійкості інтересу до певного досвіду.

Отримані результати стали підґрунтям для формулювання таких висновків: для організації самоосвітньої діяльності студентської молоді необхідно вживати цілеспрямованих заходів (конкретний зміст яких є перспективою нашого дослідження), націлених на розвиток готовності займатись цією діяльністю; сприяючи розвитку самоосвіти студентів, важливо розвивати у них мотиви самовдосконалення, уміння бачити мету своєї самоосвіти та розуміти її значущість, уміння шукати нові знання та опановувати їх, стійкі інтереси, самостійність та ініціативність в опануванні нового знання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури: навч. посіб. для вищої школи / С. Д. Максименко. — К: Наукова думка. — 1998. — 216 с.
2. Мартинюк І. А. Сутність поняття «самоосвітня діяльність особистості» / І. А. Мартинюк // Теоретичні та прикладні

- проблеми психології : зб. наук. праць. — Т. 2, №3(38). — Северодонецьк, 2015. — С. 204–217.
3. Мартинюк І. А. Значення розвитку готовності студентської молоді до самоосвітньої діяльності / І. А. Мартинюк // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. — Т. XII. Психологія творчості. — Вип. 22. — К.: Фенікс, 2016. — С. 186 — 196.
4. Освітологія: хрестоматія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Укладачі: Огнев'юк В. О., Сисоєва С. О. — К.: ВП

- „Едельвейс”, 2013. — 744 с.
5. Основи психології: підр. для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. — К.: Либідь, 2002. — 632 с.
6. Скворцова Е. В. Анкеты в маркетинговых исследованиях. Корректные и некорректные формулировки вопросов / Е. В. Скворцова. // Маркетинг: идеи и технологии (Производственно-практический журнал). — 2013. — №. 2. — С. 43 — 48.

REFERENCES

1. Maksymenko S. D. Psychology in social and pedagogical practice: methodology, methods, programs, and procedures: navch. posib. dlya vyshhoji shkoly. — K: Naukova dumka. — 1998. — 216 s.
2. Martyniuk I. A. The essence of the concept "self-educational activity of the individual" / I. A. Martyniuk // Teoretychni ta prykladni problemy psykholohiyi : zb. nauk. prac'. — T. 2, №3(38). — Syeverodonecz'k, 2015. — S. 204–217.
3. Martyniuk I. A. The value of preparedness students to self-educational activity / I. A. Martyniuk // Aktualni problemy psykholohiyi: Zbirnyk naukovyh prac' Instytutu psykholohiyi imeni G. S. Kostyuka NAPN Ukrainy. — T. XII. Psychologiya tvorchoosti. — Vyp. 22. — K.: Feniks, 2016. — S. 186 — 196.
4. Educology: hrestomatiya: navch. posib. dlya stud. vyshh. navch. zakl. / Ukladachi: Ognev'yuk V. O., Sysoyeva S. O. — K.: VP „Edel'veys”, 2013. — 744 s.
5. Psychology: pidr. dlya stud. vyshh. navch. zakl. / za zag. red. O. V. Kyrychuka, V. A. Romencya. — K.: Lybid', 2002. — 632 s.
6. Skvortsova E. V. Questionnaires in marketing research. Correct and incorrect wording of questions / E. V. Skvortsova. // Marketing: idei i tehnologii (Proizvodstvenno-prakticheskiy zhurnal). — 2013. — №. 2. — S. 43 — 48.

Self-educational activity of students in the era of globalization

I. A. Martyniuk

Abstract. The article deals with the importance of organizing self-educational activity of students. The essence of the individual self-education and its main characteristics is there. The methods of research self-education of students are described. The results of pilot study self-educational activity of students are presented. The conclusion about the importance of preparedness for self-educational activity in today's students is made.

Keywords: *self-education, self-educational activity, indicators of self-educational activity, readiness to self-educational activity, students.*

Самообразовательная деятельность студенческой молодежи в эпоху глобализации

И. А. Мартинюк

Аннотация. В статье обсуждается проблема важности организации самообразовательной деятельности студенческой молодежи. Раскрывается сущность самообразовательной деятельности личности и ее основные характеристики. Описываются методы исследования самообразовательной деятельности студентов. Анализируются результаты пилотажного исследования самообразовательной деятельности студенческой молодежи. Сделан вывод о важности развития готовности к самообразовательной деятельности в современных студентов.

Ключевые слова: *самообразование, самообразовательная деятельность, показатели самообразовательной деятельности, готовность к самообразовательной деятельности, студенческая молодежь.*